

Sporen van Erasmus

vijfdelige documentaireserie van Annette Apon
2001-2002

Inhoud van deze reader:

brief Humanistische Omroep
brief Stichting Praemium Erasmianum

verslag van het verloop van het project

Erasmus aan het IJ
parallele ontwikkelingen en samenwerking
subsidieaanvragen
de vijf documentaires in het kort
productie en voortgang
uitzending, voorvertoningen en première
toespraak burgemeester van Rotterdam
toespraak voorzitter van de Humanistische Omroep

credits

interviews, (voor)besprekingen en aankondigingen

radio interviews
publicaties landelijke dagbladen
publicaties regionale kranten
columns
periodieken
radio- en televisiegidsen
(buiten de normale aankondiging)

(enkele) reacties

bijlagen

Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001
publicaties m.b.t. boekuitgave

besprekingen m.b.t. de STIFO website

overzicht Dienst Kijk- en Luisteronderzoek/NOS

informatie

Verslag van het verloop van het project

Oktober 1998 diende NGN produkties bij de Humanistische Omroep het synopsis *De reizen van Desiderius Erasmus Roterodamus* in voor de documentaireserie **Sporen van Erasmus** (met als werktitels *Nulli Cedo, Ik Wijk voor Niemand* en later *Erasmus Roterodamus, Erasmus van Rotterdam*). De omroep reageerde direct positief.

De documentaireserie behandelt per aflevering een ander thema: Opvoeding, Culturele Aspecten van de Europese Eenwording, Verdraagzaamheid, Oorlog en Vrede en Zingeving van het Menselijk bestaan.

Een belangrijk onderscheidend element ten opzichte van vergelijkbare documentairevoorstellen was, dat aan de hand van de thema's onderzocht werd hoe het werk en gedachtegoed van Erasmus een spiegel kan zijn voor het denken over problemen van nu. De serie werd een zoektocht naar de 'Erasmussen' van onze tijd.

Erasmus aan het IJ

Met de vraag naar verdere mogelijkheden voor een aanpak voor te leggen aan andere specifieke deskundigen werd een bredere reflectie op de eerste synopsis van de documentaire beoogd.

In dat licht vond op 2 maart 1999 aan het IJ in Amsterdam een tafelgesprek plaats. De deelnemers hadden gemeen dat zij vanuit verschillende achtergronden en invalshoeken studie hadden gemaakt van het erasmiaanse gedachtegoed of in deze traditie handelden.

Gasten waren Henk Manschot, hoogleraar humanistiek te Utrecht; Bram Stemerding, krijgskundige en voormalig minister van Defensie; Emile Meijer, kunsthistoricus, onder meer voormalig directeur Van Gogh museum en eens leerling aan het Erasmiaans gymnasium te Rotterdam; Liesbeth Levy, filosoof en programmamaakster, toen werkzaam voor Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001, waarbij Erasmus de centrale figuur zou zijn; Saskia Grotenhuis, historisch pedagoog, werkzaam aan de Universiteit van Amsterdam; Chris Keulemans, schrijver en voormalig directeur van De Balie.

Van de Humanistische Omroep waren aanwezig Jan Haasbroek, directeur, Bert Janssens, eindredacteur en Kees Vlaanderen, redacteur.

Vertegenwoordigers van NGN produkties waren Maurits Nibbering, beeldhistoricus en aandrager van het onderwerp, Annette Apon, regisseur en Flip Nagler, producent.

Parallele ontwikkelingen en samenwerking

Van gefilmd materiaal en tijdens research verzamelde gegevens wordt in het algemeen slechts een klein deel direct opgenomen in de documentaire. Om die reden werd in de periode voorafgaand aan deze productie gezocht naar mogelijkheden om het resterende materiaal desondanks beschikbaar en toegankelijk te maken. NGN producties deed hiermee eerdere ervaring op met een aan een documentaire gekoppelde boekuitgave bij *Onbekende Kinderen*.

Bij uitgeverij Athenaeum - Polak & Van Gennep werd eventuele interesse gepeild voor een aan de Erasmus documentaireserie gerelateerde boekuitgave. In onderling overleg werd gezocht welke schrijver hiervoor te benaderen. Barber van de Pol bleek enthousiast en reisde samen met het camerateam in het voetspoor van Erasmus naar de verschillende plekken waar hij verbleef.

Verder werd gedacht aan de ontwikkeling van een aan deze documentaireserie gerelateerde Erasmus website met daaraan gekoppelde educatieve video en/of CD-ROM, beide met een eenduidige vormgeving.

Met Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001 werd samenwerking gezocht. Het programma onderdeel 'Erasmus 2001' vond echter geen doorgang. (zie bijlagen)

Het Stimulerings Fonds Nederlandse Culturele Omroepproducties continueerde een in het voorgaand jaar gestart experiment, het Project Nieuwe Media/SandbergII. Vier gezaghebbende documentairemakers werden benaderd om hun documentaire middels het ontwikkelen van een website op een andere wijze te maken dan op de gebruikelijke lineaire. Regisseur Annette Apon werd gevraagd deel te nemen aan dit experiment met de Erasmus documentaireserie.

Omdat de regisseur in de uitwerking van deze website doelbewust koos voor een 'talige' opzet, gebaseerd op de Adagia van Erasmus, en daarbij geen gebruik maakte van het beeldmateriaal van de serie, werd dit ontwerp door het Stimulerings Fonds niet geselecteerd voor verdere ontwikkeling.

Subsidieaanvragen

Op basis van het synopsis werd bij het Stimulerings Fonds Nederlandse Culturele Omroepproducties een subsidie verzoek ingediend voor het ontwikkelen van een scenario. Juni 1999 werd de aanvraag gehonoreerd, gevolgd door een aanvullende subsidie in september van datzelfde jaar. Een productiesubsidie werd verstrekt in augustus 2000:

"...In de vergadering van het bestuur van 14 augustus jl. is uw subsidieverzoek *Erasmus van Rotterdam* besproken. Uit het feit dat aan het uitwerken van deze scenario's al tweemaal eerder subsidie is verleend hebt u al kunnen opmaken dat het

bestuur van het project hoge verwachtingen heeft.

Tot mijn genoegen kan ik u berichten dat deze verwachtingen blijken te zijn waargemaakt. Met de geraadpleegde adviseurs is het bestuur van mening dat de thans ingediende scripts het onderwerp helder, interessant en terzake benadert.

Ook de vorm die gekozen is, is uitstekend toegesneden op de mogelijkheden die het medium televisie biedt. Al deze elementen tezamen leiden tot de verwachting dat het hier niet gaat om een aantal typisch historische documentaires maar om een documentaireserie waarin de relevantie van Erasmus' ideeën voor onze tijd wordt onderzocht op een manier die zeer goed bij het medium televisie past.

Het bestuur verwacht van dit verzoek een serie documentaires van zeer hoge kwaliteit en het wil daarom graag het door u gevraagd subsidie (bedrag) toekennen...."

Subsidies werden verder verstrekt door:

- de Stichting Praemium Erasmianum
- het VSB Fonds
- de Gemeente Rotterdam
- de Stichting Co-productie Fonds Binnenlandse Omroepen.

De vijf documentaires in het kort

deel 1: Mensen worden niet geboren, ze worden gemaakt / Homines non nascuntur, sed finguntur

De problemen in het onderwijs zijn nijpender dan ooit. Voor Erasmus is onderwijs essentieel. Het is voor hem meer dan kennisoverdracht, het moet ook afgestemd zijn op iemands aanleg en interesse. In deze aflevering wordt gezocht naar de ideale leraar waar ook Erasmus naar op zoek was. In Rotterdam, zijn geboortestad, worden de huidige dilemma's in het onderwijs zichtbaar gemaakt.

Met onder meer Hans Trapman, Constantijn Huygens Instituut en Henk Manschot, hoogleraar Universiteit voor Humanistiek.

deel 2: Ik wijk voor niemand / Concedo nulli

De zingeving van het leven en de relatie van de mens tot god staan centraal in deze aflevering, die zich in Italië afspeelt. Hier bevindt zich de wieg van het humanisme en het hart van de Roomse kerk. Erasmus maakt er kennis met een christendom waarin praal, bijgeloof, hebzucht en regels de dienst uitmaken. Hij zelf pleit juist voor een godsdienst van de geest en de vrijheid 'Wat gedwongen is, kan niet oprecht zijn en alleen wat vrijwillig is, is Christus aangenaam'. Erasmus probeert een 'Derde Weg' te formuleren tussen dogma en reformatie

Met onder meer Louise Fresco, Onderdirecteur-generaal FAO en Silvana Seidel Menchi, hoogleraar moderne geschiedenis aan de Universiteit van Trente.

deel 3: De oorlog is zoet voor wie hem niet heeft meegemaakt / Dulce bellum inexpertis

Erasmus' vraag of er gerechtvaardigde oorlogen bestaan, is nog steeds actueel. Waarom is er ingegrepen in Kosovo en heeft men de genocide in Afrika laten gebeuren? Deze aflevering is gesitueerd in Engeland, waar Erasmus de gevolgen van de oorlog aan den lijve ondervindt. Hij ergert zich hevig aan de hypocrisie in de motieven om oorlog te voeren, en trekt hiertegen met zijn pen ten strijde. Met onder meer Philip Towle lector Internationale Betrekkingen University of Cambridge, Mary Kaldor, programma directeur Centre for the Study of Global Governance, London School of Economics, Erika Rummel, hoogleraar geschiedenis aan de Wilfrid Laurier University, Waterloo Canada, Dominic Baker-Smith, emeritus hoogleraar Engelse letterkunde Universiteit van Amsterdam, Michael Heath, hoogleraar Franse letterkunde King's College London, David Aaronovitch, journalist en Martin Bell, voormalig oorlogsverslaggever BBC.

deel 4: Waar het goed is, daar is mijn vaderland / Ubi bene, ibi patria

Erasmus' concept van een verenigd Europa is vooral geestelijk en cultureel, terwijl de huidige Europese eenheid vooral op economie is gestoeld. Het zwaartepunt van deze aflevering ligt in Brussel. Erasmus wordt wel de eerste Europeaan genoemd.

Voor hem telt het algemeen menselijke zwaarder dan vaderlandse sentimenten. Gedurende zijn reizen heeft hij in tal van geschriften zijn oordeel geventileerd over de landen en de mensen, waarin veel humoristische uitspraken over nationale karaktertrekken.

Met onder meer Jean-Claude Margolin, emeritus hoogleraar Centre d'Études Supérieures de la Renaissance, Tours, André Godin, Directeur de Recherche, Centre National de la Recherche Scientifique, Parijs, Amin Maalouf, schrijver, socioloog en Mary Robinson, Hoge Commissaris voor de mensenrechten van de Verenigde Naties.

deel 5: Leef alsof je morgen sterft, werk alsof je altijd leeft / Sic vive, tanquam cras moriturus, sic stude, quasi semper victurus

Het belang van Erasmus in zijn tijd is vooral een gevolg van de revolutie die de boekdrukkunst ontketent. Hij maakt als geen ander gebruik van deze uitvinding, wat hem tot de meest gelezen schrijver in zijn tijd maakt. In onze tijd zorgen de nieuwe media eveneens voor een informatie-explosie. Deze laatste aflevering speelt zich af in Bazel, de stad waar zijn drukker Froben was gevestigd en waar Erasmus in 1536 sterft.

Met onder meer Michael Krüger, schrijver, uitgever, Beat Jenny, Universiteitsbibliotheek, Basel, Etienne Barilier, schrijver en Simon Markish, lector Russische letterkunde Universiteit Genève.

Productie en voortgang

De verschillende afleveringen van de documentaireserie behandelen ieder een eigen thema, waarbij ook de grafische vormgeving een kunstzinnige eigen verhaallijn heeft.

Er wordt veel gewerkt met letterlijke citaten van Erasmus, soms letterlijk in beeld geschreven, om daarmee zijn literaire betekenis duidelijk te maken. De vorm wisselt per aflevering, er is geen steeds terugkerend strak stramien. Het aantal elementen waarmee gewerkt wordt is echter beperkt, waardoor een eenheid van stijl gecreëerd wordt.

Verder is er voor gekozen de historische component in principe ook de stijl en de sfeer van dat verleden mee te geven en daar waar de actualiteit van zijn denken aan de orde is een meer eigentijdse vorm en sfeer te creëren. Mede door terugkerende grafische elementen is eenheid in de vijf afleveringen ontstaan.

Naast de onderlinge samenhang kunnen de documentaires ook afzonderlijk van elkaar bestaan.

Regisseur Annette Apon:

"...De complexiteit van de materie maakte de realisatie van de serie niet gemakkelijk.

Door de ambitie essayistische documentaires te maken waarbij verleden en heden niet op platte wijze gespiegeld werden, maar op een associatieve manier verbonden werden, bleek dat het productieproces in verschillende fasen opgedeeld moest worden. Pas na een eerste montageversie van de interviews en het documentairemateriaal kon gezocht worden naar citaten van Erasmus die verband hielden met dat wat er gezegd werd. Ook kon in dat stadium pas het illustratieve historische materiaal gezocht en opgenomen worden. Met dit materiaal kon aan een volgende montageversie gewerkt worden. Daarna werd geselecteerd beeldmateriaal bewerkt door de grafische ontwerpers.

Deze 'reagerende' werkmethode, waarbij het materiaal steeds op elkaar reageert, had tot gevolg dat de realisatie zich over een langere periode uitstreckte dan voorzien. Daarbij kwam dat de omroep halverwege het traject verzocht om afleveringen van 40 minuten in plaats van de geplande 30 minuten. Dat gaf meer speelruimte om de thema's uit te werken, maar kostte natuurlijk ook meer tijd om met de toegevoegde elementen een goed geheel te smeden....."

Vanwege de omvang van de productie en de moeilijkheidsgraad van het onderwerp werd regelmatig een viewing georganiseerd waarbij naast de specifieke inhoudelijke inbreng van de editors, redactie, eindredactie en wetenschappelijke ondersteuning, per aflevering wisselende personen werden uitgenodigd

Door stagiaires van de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht werd onder deskundige en artistieke leiding van Franjo Studio geëxperimenteerd met nieuwe grafische technieken en media hetgeen in de documentaires duidelijk tot uitdrukking komt.

Over de nog te ontwikkelen website en een op onderwijs gerichte educatieve videoband en CDROM, in samenhang met een lespakket zijn gesprekken gaande.

Uitzending, voorvertoningen en première

De serie werd vanaf 6 februari 2002 wekelijks uitgezonden bij de Humanistische Omroep op Nederland 1, met een herhaling op de daaropvolgende zaterdag.

Ter gelegenheid van de uitreiking van de Erasmusprijs 2001 aan Claudio Magris en Adam Michnik vond op donderdag 8 november 2001 tijdens de Internationale conferentie met als thema culturele, politieke en geografische breuklijnen in Europa, een eerste voorvertoning plaats van deel 4.

Een tweede voorvertoning van deel 4 was op donderdag 17 november 2001 voor het 'Conseil International pour l'Edition des Œuvres complètes d'Erasmus'.

Première en tevens eerste vertoning van deel 1 vond plaats in de Burgerzaal van het stadhuis te Rotterdam op 16 januari 2002. Inleiders waren de burgemeester van Rotterdam tevens gastheer, de heer Ivo Opstelten en de voorzitter van de Humanistische Omroep, de heer Jacob Kohnstamm.

De documentaireserie werd in zijn geheel voorvertoond in Het Ketelhuis te Amsterdam op 20 januari 2002. Barber van de Pol, Titus Muizelaar en Harry de Wit gaven tijdens deze voorvertoning een voordracht.

Op dinsdag 5 februari vond de presentatie van het boek van Barber van de Pol, 'Lieve Erasmus, Verkeren met een denker' plaats in De Balie te Amsterdam. Het boek werd bij Athenaeum - Polak & Van Genneep uitgegeven in samenwerking met NGN produkties.

Vanaf 12 juni werd de serie uitgezonden via de publieke zender voor Nederlandstaligen in het Buitenland BVN. BVN is een samenwerkingsverband tussen de WereldOmroep, NOS en VRT.

Ingeleid door Bert Janssens van de Humanistische Omroep en gevolgd door discussie werden, in samenwerking met Humanistische organisaties, de documentaires vertoond tijdens besloten en openbare bijeenkomsten in Amsterdam (25 januari), Groningen (3 februari), Deventer (10 maart), Rotterdam (21 maart), Den Haag (15 mei) en in Utrecht (9 juni).

Ook werden de documentaires gebruikt door de Universiteit voor Humanistiek, eveneens in Utrecht.

Op 9 december was een vertoning binnen het Humanistisch Vormings Onderwijs (HVO).

Door buitenlandse televisie zenders is inmiddels interesse getoond voor de serie.

Toespraak van de burgemeester van Rotterdam, de heer Ivo Opstelten, bij de première van de documentaireserie over het leven en werken van Erasmus op 16 januari 2001.

Zeer geachte dames en heren,

Namens het gemeentebestuur van Rotterdam heet ik u van harte welkom in ons stadhuis. Het verheugt ons zeer dat wij met elkaar hier in de Burgerzaal kunnen kijken naar de première van de eerste aflevering van een serie van vijf documentaires over het leven en werken van Erasmus.

Wij stellen het zeer op prijs dat voor deze locatie is gekozen, maar u zult mij niet horen zeggen dat die keuze vanzelfsprekend is. Natuurlijk; de naam Erasmus is onverbrekkelijk met Rotterdam verbonden. Dat blijkt ook uit het feit dat tal van bedrijven en organisaties in onze stad die naam gebruiken. Begin deze week leverde het intikken van de naam Erasmus in de digitale telefoongids in Rotterdam 27 vermeldingen op. Van eerbiedwaardige onderwijsinstellingen tot een bedrijf voor etalageverzorging, van partyservice tot verzekeringen en van apotheek tot café. Een aantal vertegenwoordigers van die Rotterdamse Erasmianen is hier vanavond ook aanwezig.

Verder zag ik op de website van de Erasmus Universiteit dat je daar voor 1 Euro en 59 cent een zakje Erasmus Braindrops kunt kopen, dropjes met daarop een afbeelding van de grote geleerde. En laten we natuurlijk onze prachtige Erasmusbrug niet vergeten.

Toch past ons enige bescheidenheid als het gaat om het 'claimen', als ik het zo oneerbiedig mag uitdrukken, van Erasmus. Want hoe 'Rotterdams' is Erasmus eigenlijk? Wij moeten hem dankbaar zijn dat hij zich op een bepaald moment zelf Desiderius Erasmus Roterodamus is gaan noemen, anders zou het feit dat hij in Rotterdam als Gerrit Gerritszoon is geboren, wellicht geheel in de vergetelheid zijn geraakt.

Dat hij in deze stad ter wereld kwam, vloeit voort uit het feit dat zijn moeder haar zwangerschap verborgen wilde houden voor de inwoners van haar woonplaats Gouda. Ze was namelijk in verwachting van een man die inmiddels priester was geworden. Het leek haar daarom verstandiger tijdelijk ergens anders te gaan wonen. Gelukkig koos ze ervoor in te trekken bij haar moeder, in Rotterdam.

Het is alleen jammer dat de bevolkingsadministratie in die tijd nog niet helemaal op orde was. Als gevolg daarvan weten we niet in welk jaar hij is geboren, maar merkwaardigerwijs genoeg wel dat hij in de vroege ochtend van een 28ste oktober het levenslicht zag. Ook weten we waar hij is geboren, in de Wijde Kerkstraat, tegenover de Sint Laurenskerk. Op het standbeeld, dat nu in de buurt staat van het al lang verdwenen geboortehuis, staat 1467 als geboortjaar vermeld. Dat zou kunnen. Maar het kan ook 1466, 1468 of 1469 zijn geweest. Na zijn geboorte heeft Erasmus, of misschien moeten we hem dan nog Gerrit noemen, nog vier jaar in

Rotterdam gewoond. Daarna keerde hij met zijn moeder weer terug naar Gouda. Voor zover bekend heeft hij sindsdien nooit meer een voet in Rotterdam gezet. Maar hij is hier geboren dus is en blijft Erasmus een echte Rotterdammer.

Al had hij daar zelf wellicht een wat ander oordeel over. Ik citeer een passage uit een brief die hij in 1520 schreef. *“Het lijkt me weinig uit te maken waar iemand precies geboren is. Me dunkt, het is een ijdele vorm van verheerlijking wanneer een stad of een land er prat op gaan een mens te hebben voortgebracht die groot is geworden door zijn eigen inspanningen en zonder de hulp van zijn geboorteland. Het land dat hem groot maakte heeft meer recht zich te beroemen dan het land dat hem voortbracht.”* Einde citaat.

U ziet dat enige bescheidenheid ons wel degelijk past. Maar toch heeft het gemeentebestuur van Rotterdam met veel plezier een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de vijf documentaires die Annette Apon en Flip Nagler over deze buitengewoon boeiende man hebben gemaakt. Wij waarderen het ook zeer dat de regisseuse en de producent hebben besloten Rotterdam een belangrijke rol te laten spelen in de eerste aflevering. Wat die rol precies is, dat kunt u zo meteen zelf zien.

In zie met veel belangstelling uit naar deze documentaires. Zij zullen ongetwijfeld bijdragen aan de verdere verdieping van onze kennis over deze man en zijn werk. Natuurlijk weten we op basis van zijn eigen geschriften en die van anderen al veel over de mens Erasmus, al is het moeilijk om op basis daarvan een concreet beeld te vormen van iemand die vijfhonderd jaar geleden leefde. Wat we in elk geval weten is dat hij het conflict niet schuwde. Maar hij kon ook iemand uitstekend vleien. Van die eigenschap maakte hij bijvoorbeeld gebruik toen hij rond 1500 financieel krap zat en op zoek was naar wat we nu sponsors zouden noemen. Volgens zijn biografen kon hij zelf slecht tegen kritiek, terwijl hij daar zelf juist buitengewoon rijkelijk mee strooide.

De betekenis van Erasmus is niet in een paar woorden en misschien ook niet in vijf televisiedocumentaires – hoe goed ook gemaakt – weer te geven. Het feit dat er nu nog steeds veel over hem wordt geschreven en gesproken geeft in elk geval aan hoe groot die betekenis is. Zijn gedachten vormen voor veel mensen nog steeds een belangrijke bron van inspiratie. Dat komt natuurlijk ook omdat veel van zijn ideeën zonder moeite te vertalen zijn naar het heden. Je zou ze misschien ook tijdloos kunnen noemen.

Zaken als vrijheid van meningsuiting, ruimte voor individuele ontwikkeling en verdraagzaamheid zijn ook in 2002 vrijwel dagelijks onderwerp van discussie. Wat Erasmus daarover heeft gezegd en geschreven is nog altijd actueel. Datzelfde geldt voor zijn kritiek op onderwerpen als politiek en religie. Die kritische houding leverde hem naast veel vrienden ook veel vijanden op, met name na het verschijnen van zijn bekendste boek *Lof der Zotheid*. Maar ook de vele honderden brieven van zijn hand zijn vaak met een vlijmscherpe pen geschreven. Veel van die brieven zijn

gelukkig bewaard gebleven en maken deel uit van de prachtige Erasmus-collectie in onze Gemeentebibliotheek.

Dames en heren: ik ga afronden.

Op een gebouw hier tegenover het stadhuis is een kleurrijk mozaïek aangebracht, waarop Erasmus als ruiter staat afgebeeld. Op die manier heeft hij grote delen van Europa doorkruist. Juist zijn talloze reizen hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van zijn visie en zijn gedachten. Dankzij de makers van deze documentaireserie kunnen we daarvan op een nieuwe manier kennis nemen. In alle rust kunnen we, kijkend naar ons televisietoestel, onze eigen reis maken; een reis naar de wereld van de Rotterdammer Erasmus.

Toespraak van de voorzitter van de Humanistische Omroep, de heer Jacob Kohnstamm.

Geen Nederlandse schrijver, -op Anne Frank en wellicht Xaviera Hollander 'The Happy Hooker' na, zegt een uitgever in de laatste aflevering van Sporen van Erasmus- wordt in de wereld zoveel vertaald en gelezen als Erasmus.

Of hij in Nederland zelf zo veel gelezen wordt, dat is nog is maar de vraag. Tot voor kort was er nauwelijks ander werk dan de 'Lof der Zotheid' toegankelijk voor een Nederlands publiek. Tegelijkertijd duikt Erasmus als naamgever overal op. Van autorijschool tot universiteit: voorzien van de naam van onze 16e eeuwse humanist kan je in deze tijden zoals dat heet 'een 'stevig merk bouwen'. Ook als verzekeringsmaatschappij boezem je met zijn naam het nodige vertrouwen bij de consument in.

Maar, terwijl in Rotterdam een nieuw symbool verrees, de Erasmus-brug, viel, hier even verderop voor de Laurenskerk het oudste standbeeld van Nederland, Hendrick de Keijser's monument voor Erasmus, van zijn sokkel.

Ook de Nederlandse humanisten hebben het de afgelopen decennia moeilijk met hem gehad. Zo gemakkelijk is het niet om, als je manmoedige pogingen doet de rol van kerk en religie in het debat over waarden en normen, in ethische, morele en sociale kwesties terug te dringen, terug te moeten vallen op een diepgelovige aartsvader, wiens hoogste doel in het leven was zuiverheid terug te brengen in theologie en geloof.

Het zal een samenloop van allerlei omstandigheden zijn, het initiatief van 'Rotterdam Culturele Hoofdstad van Europa' zal ongetwijfeld een rol hebben gespeeld: opvallend is dat de laatste tijd Erasmus steeds vaker opduikt, niet alleen als historisch symbool, maar nu ook als inspirator bij actuele debatten, bij het denken over hedendaagse dilemma's.

De vijf documentaires van de reeks 'Sporen van Erasmus' zijn bij elkaar niet een geschiedkundig verantwoorde schets van leven en werken van Erasmus. Het ging juist om de actuele waarde van Erasmus. Die hebben we gezocht op terreinen, die voor Erasmus zelf van belang waren, en die tegelijkertijd hier en nu cruciaal zijn voor de ontwikkeling van onze samenleving. We hebben zijn sporen door Europa gevolgd. Begonnen in Rotterdam zijn we via Frankrijk, België, Engeland, Italië, Duitsland uiteindelijk terecht gekomen in Bazel, de stad waar de man die het grootste deel van zijn leven Latijn gesproken had zijn laatste woorden sprak: 'Lieve God', in het Nederlands...

En overal ontmoetten we 'erasmianen': kenners van zijn werk en leven, maar ook mensen, die in hun dagelijks leven bewust of onbewust de sporen van zijn denken dragen.

'Mensen worden niet geboren, ze worden gemaakt' dat was 1 van Erasmus' adagia.

Het is de titel van de eerste aflevering die we dadelijk zullen zien. Verhalen over zijn eigen kindertijd hier in Rotterdam en over zijn opvattingen over onderwijs en opvoeding worden afgewisseld met de ervaringen uit de huidige onderwijspraktijk op twee Rotterdamse scholen. Natuurlijk levert dat geen pasklare antwoorden of remedies op voor de actuele problemen van het onderwijs. Net zo min als zijn opvattingen, die in de overige afleveringen aan de orde komen, dat doen voor het debat over de Europese eenwording, over het al of niet rechtvaardigen van oorlog, over de dilemma's van 'de derde weg', over verdraagzaamheid of over de balans tussen individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Eerder laat Erasmus zich gelden als een oude liefdevolle buitenstaander, die, vijf eeuwen overbruggend, wijst op zaken die wij in het dagelijkse gewoel over het hoofd dreigen te zien: zo werkt zijn pleidooi voor een onderwijsfilosofie, die het kind daadwerkelijk centraal stelt, en waarin taal en cultuur de grootste waarden zijn. Zo werken zijn leerstellingen over 'de ideale leraar', die iedereen die nu in het onderwijs werkzaam is een spiegel voor houden.

Erasmus heeft zijn leven gewijd aan wat hij de 'bonae litterae' noemde: laat ik het letterlijk vertalen: 'de goede letteren'. Verspreiding en kennis daarvan konden zorg dragen voor betere mensen, een betere toekomst. Soms expliciet, soms impliciet duikt dit idee in alle kieren en gaten van onze documentaires op.

Het maakt de reeks 'Sporen van Erasmus' tot een pleidooi voor bezinning op, voor herwaardering van de culturele component in de politieke, sociale en economische kwesties van een zo snel veranderende samenleving als de onze.

Misschien is het dit aspect waardoor Erasmus de afgelopen tijd weer op zijn sokkel terechtgekomen is, en dat er voor kan zorgen dat hij de komende jaren in een maatschappij waarin economische belangen de boventoon voeren de bron van inspiratie kan zijn die hij zo lang niet is geweest. 'Sporen van Erasmus' is in ieder geval de bijdrage van de Humanistische Omroep hieraan, onze poging om hem voor een breed publiek iets meer te laten zijn dan de naam van een apotheek, liftbedrijf of lommerrijk plein.

Veel instellingen en personen, te veel om hier op te noemen moeten wij bedanken voor hun inhoudelijke steun. Wij danken het Stimuleringsfonds, het VSB-fonds, de Erasmus-stichting en natuurlijk ook onze gastheer van vanmiddag de Gemeente Rotterdam voor hun financiële steun. Maar we waren hier niet geweest zonder het doorzettingsvermogen van regisseur Annette Apon, researcher Lies Jansen, historicus Maurits Nibbering en producent Flip Nagler: Een bijzonder kwartet dat een ingewikkelde opdracht op zich nam.

Interviews, (voor)besprekingen en aankondigingen

Radio interviews

- interview Vlaamse Radio 16 november 2001
- radio Amsterdam
- interview met Maurits Nibbering 23 januari 2002
- interview met Annette Apon 30 januari
- interview met Lies Janssen 06 februari
- interview Radio Rijnmond 13 februari
- Migranten Radio Rotterdam 15 januari
- Vara radio, Spijkers Met Koppen 16 januari
- KRO radio, '1 op de Middag' 26 januari
- gesprek met Marjolein Uitzinger 11 februari
- interview Radio Amsterdam 20 februari

Publicaties landelijke dagbladen

- Trouw 13,20 februari
- advertentie
- Parool 06, 20 februari
- Volkskrant, Media 06,20, 27 februari
- NRC Handelsblad 06 maart
- Media 20 februari
- Televisie Voorkeur 27 februari

Publicaties regionale kranten

- Rotterdams Dagblad 16 januari

Columns

- De Groene Amsterdammer 09 maart

Periodieken

- Loopmare, Humanistisch Verbond Amsterdam april/mei
- De Nieuwsbrief, Vereniging van Nieuwe Film- en Televisiemakers no 34/2002
- STIFO krant maart

Radio- en televisiegidsen

(buiten de normale aankondiging)

- AVRO bode 6 februari
- KRO Studio Magazine 6, 20 februari
- Mikro Gids 6 februari
- NCRV-gids 6, 13 februari
- VPRO gids 6 februari

- TeVe-Blad, België

27 februari

Credits crew

naar een idee van:	Maurits Nibbering
scenario, regie:	Annette Apon
scenario, redactie, productie:	Lies Janssen
wetenschappelijke adviezen:	Hans Trapman
adviezen:	Toenke Berkelbache (2), Tine van Houts (3)
camera:	Herman Boogaerdt, Arnoud Gravestein (3)
geluid:	Christine van Roon, Pjotr van Dijk (3)
licht:	Paul Borg (3)
visuele vormgeving:	Franjo Studio
animaties en leader:	Petra Loijenga
tekeningen:	René Windig
muziek:	Harry de Wit
stem:	Titus Muizelaar
montage:	Dorith Vinken, Berenike Rozgonyi (5)
mixage:	Erik Langhout
on-line montage:	Wiebe van der Vliet (1,4), Rienk Leendertse
(2,3,5)	
eindredactie:	Bert Janssens
uitvoerend producent:	Flip Nagler

Informatie

Verdere informatie is te vinden op de website van:

- NGN produkties:
home.planet.nl/~ngn/
- Praemium Erasmianum:
www.erasmusprijs.org/
- Verstegen & Stigter Culturele projecten:
www.verstigt.nl/
- Humanistische Omroep:
www.omroep.nl/human/
- Letteren Literaire Agenda:
www.letteren.net
- Stimulerings Fonds Nederlandse Culturele Omroepproducties:
www.stimuleringsfonds.nl/stimuleringsfonds/index.shtml
- Franjo Studio:
www.franjo.demon.nl/home.html
- Nieuws uit digitale regio Rotterdam: www.city.rotterdam.nl/nl/tnews14012002.htm

- **Salesagent:**
Docworkers International
Veemarkt 77 - 79
1019 DA Amsterdam
Netherlands

t: 31 20 675 4651
f: 31 20 675 4656
e: docworkers@wxs.nl

- Copyrights:
NGN produkties - Humanistische Omroep

NGN produkties
Korsjespoortsteeg 16
1015AR Amsterdam

t: +31 20 638 2633
f: +31 20 638 9199
e: ngn@wxs.nl
<http://home.wxs.nl/~ngn/>